

Koeien hebben hoorns

Gehoornde koe als kwaliteitsbeeld voor de biologische veehouderij

Het zelfsluitende Zweedse voerhek heeft de voorkeur.
Foto's Hans Dijkstra.

Volgens de nieuwe Europese normen voor dierlijke productie mogen landbouwhuisdieren niet meer worden vastgebonden. Dit betekent dat de grupstal verboden is, met een uitzondering voor kleinere bedrijven. De ondernemer moet dan wel de koeien dagelijks enkele uren buiten laten. Over tien jaar zullen alleen potstal, hellingstal en ligboxenstal nog toegestaan zijn. Een andere eis in de nieuwe Europese richtlijnen is het verbod op verminking van landbouwhuisdieren. Kippen hebben een snavel, varkens een staart en hoektanden en koeien hebben hoorns.

ONDERZOEK

De Europese Unie heeft voor rund-vee een uitzonderingspositie opgenomen. Onthoornen is namelijk nog steeds toegestaan. Een zwakgebod en op termijn niet te verkopen aan de consument. Angst voor verwonding van mens en dier en onbekendheid met de materie zijn bij de beslissing de drijfveren geweest. Toch laat onderzoek zien dat het houden van gehoornde koeien in loopstallen goed mogelijk is. In de afgelopen jaren zijn in binnen- en buitenland studies gedaan naar het gedrag, de verwondingen en het stoten van gehoornde koeien. Onderzoek werd gedaan door onder andere twee Zwitsers, waarbij één van hen zijn onderzoek richtte op de gedrags- en managementkant van het probleem. De andere onderzoeker besteedde vooral aandacht aan de rol van de relatie tussen

mens en dier. Door het Louis Bolk Instituut is een reeks van onderzoeken verricht, waarbij gedrag en management op de voorgrond stonden. De volledige studie verschijnt deze maand.

Integriteit

Centraal uitgangspunt bij welzijns-vraagstukken is voor ons de integriteit van de koe. Wat maakt de koe tot koe? Met welke eigenschappen en gedragingen van het dier moet de biologische boer rekening houden? Ethologen nemen het gedrag waar van gedomesticeerde dieren en van koeien onder meer natuurlijke omstandigheden. Ook studies van het domesticatieproces zijn bijzonder behulpzaam om te weten wat er veranderd is tussen oerrund en huiskoe. Ecologische studies naar de verscheidenheid van rassen dragen eveneens bij

aan het begrip van de koe. Tenslotte blijven vergelijkende studies tussen verwante soorten van belang te zijn om tot een goed begrip van een dier te komen. Het beeld van de koe is samen te vatten in verschillende begrippen. De koe is een wat flegmatisch, in zichzelf gekeerd kudde-dier, dat graag tegelijkertijd met haar kuddegenoten hetzelfde doet: synchroon gedrag. Zij besteedt een belangrijk deel van haar tijd aan lopen en grazen, maar ook aan rusten en herkauwen. De koe graast op gewassen met een hoog ruwe celstofgehalte die niet geschikt zijn voor menselijke consumptie: grassen, kruiden, vlinderbloemigen. De voormagen van de koe zijn ingericht om deze producten te veredelen tot melk en vlees. Als kudde-dier leeft zij in een duidelijke hiërarchische structuur, waarbij zij alle kuddegenoten kent. In de kudde

is leiding, meestal van een oudere koe. Ondanks de langdurige domesticatie is de koe een kuddedier gebleven en is haar verteringsstelsel niet gewijzigd.

Management en mens-dier-relatie

In de weideperiode komen problemen met stoten en verwonden vrijwel niet voor, in de stalperiode juist wel. Dit duidt erop dat het probleem voor een belangrijk deel een ruimteteleem is. Uit ons onderzoek komt naar voren dat het gemakkelijker is om gehoornde koeien in de potstal te houden dan in een ligboxenstal. Dit hangt vooral samen met de gefixeerde, vaste looppaden in de ligboxenstal en met de geringe loopruimte. Ook werden in de ligboxenstal per koe meer bloeduikers en klingverwondingen gevonden (tabel 1). In een potstal hebben de dieren doorgaans een groter loop- en ligoppervlak. Op basis van onder andere het Zwitsers onderzoek en het eigen onderzoek is een norm geformuleerd van respectievelijk > 4 en > 7 m² per koe. Veel ligboxenstallen zijn niet gebouwd voor gehoornde koeien. Dit is dikwijls te zien aan de doodlopende paden en de dode hoeken, maar ook aan de breedte van vooral de roosters achter het voerhek, waarvoor een norm gehanteerd zou moeten worden van ten minste 3,5 meter. Ligboxenstallen moeten meer-rijig zijn, waardoor de dieren rond kunnen lopen. Uit het onderzoek komt een aantal aanbevelingen naar voren om op een verantwoorde wijze koeien te houden. Het betreft zowel managementvaardigheden, de omgang tussen mens en dier als ook de inrichting van de gebouwen:

- Geef de dieren voldoende oppervlakte en houd rekening met de minimale uitwijkafstand tussen de koeien.
- Bouw een stabiele kudde op met een hoge gemiddelde leeftijd en een laag ver-

vangingspercentage. Koop liever geen vreemde dieren aan, want deze blijven altijd de dupe bij stoten (tabel 1).

- Zorg dat de dieren de hele dag meer dan voldoende ruwvoer beschikbaar hebben; zorg voor één vreetplaats per koe van voldoende breedte (norm: tenminste 75 cm).
- Geef ruwvoer en krachtvoer het liefst gemengd en zorg voor een homogene verdeling. Geef ruim voldoende langstengelig ruwvoer en vermijd het voeren van ongemengde zoete voedermiddelen zoals aardappelen en bieten.
- Zorg dat u als veehouder een echte relatie hebt met de dieren, zorg dat u ze individueel herkent in hun gewoontes. Dit stelt beperkingen aan het maximale aantal dieren, maar ook aan het aantal mensen dat verantwoordelijk is voor de kudde.
- Zorg voor een stabiel en voorspelbaar dagritme (melktijd, voedertijd, waarnemingen) en voor een rustige omgang met de dieren. Geef kalveren al voldoende aandacht om aan de verzorger te wennen.
- Scheid kalveren niet onmiddellijk na de geboorte van de moeder en laat ze langer bij hun moeder drinken.
- Geef extra aandacht aan uw vaarzen. Zij vormen de meest kwetsbare groep omdat zij het laagste in rangorde staan. Laat ze de nieuwe stal van te voren leren kennen en laat vaarzen desnoods wat ouder en zwaarder afkalven.
- Zorg dat tochtige koeien apart worden gezet.
- Zorg dat er geen kapotte voerhekken zijn of voerhekken die qua hoogte niet aangepast zijn aan de grootte van uw koeien. Zelfsluitende Zweedse voerhekken die van boven open zijn voldoen beter dan de hekken van het Engels type, die van boven een doorlopende stang hebben.

Uiteindelijk meer rust in de koppel.

- Gebruik geen krachtvoerboxen of zorg ervoor dat de box vergrendeld is aan zijn en achterkant.
- Creëer een extra buitenuitloop (= ruimte), vooral in perioden wanneer het in de stal vol is, bij voorbeeld na een afkalfpiek.
- Strooi boxen ruim in en zorg voor een zacht ligbed, zodat de dieren snel en graag gaan liggen en zorg dat het loopoppervlak van de roosters voldoende ruw is.

Duidelijke rangorde

In stabiele kuddes verschuift het stootgedrag van stoten in flank en borst naar dreigen, gevolgd door uitwijken. Dit gaat vaak gepaard met een karakteristieke kopzwaai van het ranghogere dier. Negatieve gedragingen als stoten en jagen verschuiven naar positief gedrag, waarbij de dieren elkaar likken, sociaal likken genoemd. Veehouders die zijn omgeschakeld van onthoornde naar gehoornde koeien ervaren dit uiteindelijk als een situatie met meer rust in de koppel. Dit lijkt in tegenspraak met het idee dat gehoornde dieren elkaar stoten en verjagen, maar de rangorde is uiteindelijk duidelijker dan in een onthoornde vee-stapel. Wel zullen veehouders soms de eigen omgang met hun kudde fors moeten aanpassen, want gehoornde koeien doen een nadrukkelijk beroep op het vakmanschap van de veehouder.

Tabel 1. Effect van aankoop op aantal wonden per rechterhelft van de koe; ondanks de hogere leeftijd hebben aangekochte dieren meer wonden.

	Leeftijd	Aantal wonden
Eigen aanfok	2,9	6,9
Aangekocht	4,0	10,4

Tabel 2: Verwondingen in een potstal en in een ligboxenstal.

	Potstal	Ligboxenstal
Bloeduikers per koe	0,09	0,31
Klingverwondingen per koe	0,03	0,11
Wonden per halve koe	7,9	9,3
Percentage onthoord	7,2	14,5
Loop- plus ligoppervlakte (m ²)	11,4	6,1